

شهادت (۲)

نمونه ← بخاری، ج ۳، ص ۱۴۶-۱۵۳؛ کلیتی، ج ۷، ص ۳۷۸-۴۰۵؛ حرّ عاملی، ج ۲۷، ص ۳۰۷-۴۱۵.

امروزه با توجه به رواج اسناد رسمی و ارتقای جایگاه آنها در نظام حقوقی کشورها، اعتبار و اهمیت شهادت در اعمال حقوقی کاهش یافته است، حتی برخی از قانونگذاران با بدبینی به آن می‌نگرند. با وجود این، در موضوعاتی مانند جرائم کیفری، از آن‌رو که به تعبیر حقوق‌دانان از «امور اتفاقیه» اند، همچنان شهادت اهمیت اثباتی بسیاری دارد، تا آنجا که شاهدان را چشم و گوش عدالت نامیده‌اند (← صفائی، ص ۱۴۸-۱۵۰؛ گلدوزیان، ص ۳۶۶).

شهادت از آغاز قانون‌گذاری جدید در ایران همواره از مهم‌ترین ادلّه اثبات دعوی بوده است. در «قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه» (مصوب ۱۲۹۰ ش)، دادگاههای عرفی حق داشتند به شهادت شهود گوش کنند، اما بررسی وضع گواهان و رسیدگی به دعوی مدلل به شهادت، صرفاً در صلاحیت دادگاه شرع بود. با تصویب «قانون راجع به قرار حکمیت بین متعاملین و طرز استماع شهود» (مصوب ۱۳۰۷ ش)، دادگاههای عدلیه نیز برای رسیدگی و صدور حکم به استناد شهادت، صلاحیت یافتند (← ایران، قوانین و احکام، ۱۳۸۸ ش ب، ص ۱۰۹-۱۶۱؛ همو، ۱۳۸۸ ش الف، بخش ۱، ص ۲۸۶). در ۱۳۰۸ ش، قانونگذار ایران با پیروی افراطی از حقوق اروپایی به استناد آثار مخرب شهادت دروغ و شیوع آن، کوشید با تصویب «قانون شهادت و امارات» از توان شهادت در اثبات دعوی بکاهد و آن را به دعوی خاصی محدود کند. این کار موجب محدود شدن توان اثباتی شهادت در قوانین مدنی و کیفری شد. پس از انقلاب اسلامی، با اصلاح قانون مدنی در ۱۳۶۱ ش توان اثباتی شهادت در دعوی دوباره از محدودیت خارج شد و مواد ۱۳۰۶ تا ۱۳۱۱ آن به استثنای ماده ۱۳۰۹ حذف شدند. طبق ماده ۱۳۰۹، دعوی مخالف با سند رسمی یا سندی که اعتبار آن در دادگاه احراز شده باشد، به استناد شهادت، پذیرفتنی نیست. به رغم اینکه شورای نگهبان در ۱۳۶۷ ش این ماده را نیز مغایر شرع تشخیص داد، در اصلاحات ۱۳۷۰ ش قانون مدنی، آن ماده حذف نشد (← همو، ۱۳۸۸ ش الف، بخش ۱، ص ۳۸۲؛ متین دفتری، ج ۲، ص ۴۱۴-۴۲۳؛ علی‌آبادی، ج ۴، ص ۲۳۰؛ کاتوزیان، ج ۲، ص ۵۳-۵۵؛ شمس، ج ۳، ص ۲۲۰-۲۲۱).

برخی از حقوق‌دانان شهادت را مانند دیگر ادلّه اثبات دعوی راهی برای دستیابی قاضی به حقیقت ماجرا شمرده و گفته‌اند چون به‌طور معمول علم قاضی با یک شاهد به‌دست نمی‌آید،

شهادت (۲)، از ادلّه اثبات دعوا، به معنای دادن اطلاعات قطعی و یقینی از واقعه‌ای محسوس درباره قضیه ادعا شده، توسط شخصی خارج از دعوا به‌عنوان شاهد نزد مرجع قضائی. واژه‌شناسان ماده «ش ه د» را دال بر حضور، دانستن و اعلام کردن، و معنای شهادت را در اصل، ادراک یک چیز از راه گوش و چشم که مقتضی علم ادراک‌کننده به آن چیز است، دانسته و مهم‌ترین معنای اسمی و مصدری شهادت را چنین بر شمرده‌اند: خیر قطعی، بیان کردن دانا آنچه می‌داند و اخبار شخص از چیزی که آن را مشاهده کرده است (← جوهری؛ ابن‌فارس، ذیل واژه؛ معجم الفروق اللغویة، ص ۲۹۱؛ ابن‌منظور، ذیل واژه). رایج‌ترین معنای شهادت در لغت و عرف، خیز دادن شخص از حضور خود در واقعه‌ای خاص و بیان محسوساتش از آن ماجراست، که معادل فارسی آن، گواهی دادن است (← همانجاها؛ دهخدا، ذیل واژه). در کاربرد فقه و حقوق، که برخی آن را معنایی اصطلاحی شمرده‌اند، شهادت به معنای اخبار شخصی صلاحیت‌دار و خارج از دعوا از آگاهیهای مستند به حس خود درباره ماجرای دعوا نزد مراجع قضائی است. برخی فقها وجود معنای اصطلاحی شهادت را در مقابل معنای عرفی و لغوی آن نپذیرفته‌اند. در فقه، اصطلاح «بینه»^۱ نیز به معنای شهادتی به‌کار رفته است که از منظر شرع، حجت و معتبر است و مدعی حق می‌تواند در مقام اثبات مدعی خود آن را عرضه کند (← شهید ثانی، ج ۱۴، ص ۱۵۳؛ نراقی، ج ۱۸، ص ۱۰۹؛ خوانساری، ج ۶، ص ۹۶؛ وهبه زحیلی، ج ۸، ص ۶۰۲۸؛ تقی‌خانی، ص ۹۲؛ صفائی، ص ۱۳۵-۱۳۶).

شهادت از دیرباز در ادیان الهی و جوامع گوناگون به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ادلّه اثبات دعوا^۲ پذیرفته شده و مطرح بوده است (← عهد عتیق، سفر تثنیه، ۱۹: ۱۵؛ حمورابی^۱، مواد ۲-۳؛ قریب، ص ۲۴۶، ۲۵۳-۲۵۴؛ کریستن‌سن^۲، ص ۴۰۸). پس از اسلام نیز که اسناد مکتوب (← سند^۳) به عللی کمتر مورد استناد قرار می‌گرفتند، شهادت سهمی بسزا در اثبات دعوی قضائی داشت. در چند آیه قرآن کریم، شهادت به‌عنوان یکی از ادلّه اثبات دعوا پذیرفته و از مؤمنان خواسته شده است عادلانه شهادت دهند، از کتمان شهادت خودداری کنند و با شاهد گرفتن برای اعمال حقوقی خود، از سوءاستفاده سودجویان و پایمال شدن حقوقشان پیشگیری کنند (← بقره: ۲۸۲، ۲۸۳؛ نساء: ۶؛ مائده: ۸، ۱۰۶؛ نور: ۴؛ طلاق: ۲). احادیث بسیاری نیز درباره شهادت در منابع جامع روایی وجود دارد که مهم‌ترین مستندات احکام فقهی شهادت‌اند (برای

1. Hammurabi

2. Arthur Emanuel Christensen